

ОЦІНКА ДОТРИМАННЯ НОРМ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЗОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ В УКРАЇНІ

Надія МАКСИМЕНКО, Ольга ПАРХОМЕНКО

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна

Abstract. *The study calculated the norms of the area of functional zones according to DBN B.2.2-12:2019 for all NNPs. A comparative analysis of actual zoning and normative zoning was made for 25 Ukrainian NNPs whose zoning information is available on websites or other open sources. Significant deviations from the normative areas were identified.*

Key words: *national nature park, functional zoning, area standards.*

Ефективне зонування територій природоохоронних установ є важливою складовою раціонального управління природними ресурсами та забезпечення довгострокового збереження біорізноманіття. Світова практика показує, що чітке розмежування функціональних зон дозволяє не лише охороняти цінні природні комплекси, а й організовувати сталу рекреаційну діяльність та інтегрувати місцеві громади у процеси управління територіями [1; 2; 3].

Зонування території природоохоронних установ у світовій практиці є ключовим елементом управління природними ресурсами. Функціональне зонування національних природних парків в Україні має здійснюватись відповідно до ДБН Б.2.2-12:2019 "Планування та забудова територій" [4], в де детально описуються вимоги до зонування територій НПП. Згідно з цим документом, при проектуванні територій НПП повинні виділятися наступні функціональні зони:

- Заповідна зона (не менше 20% від загальної території парку) – це зона суворої охорони, де дозволено лише наукове спостереження і мінімальне втручання людини. Основне завдання цієї зони – збереження природних екосистем в їх природному стані, без людського впливу.

- Зона регульованої рекреації (35% і більше від площі НПП) – включає території, які можуть бути використані для активного відпочинку та туризму, але з певними обмеженнями для збереження екологічного балансу.

- Зона стаціонарної рекреації (не менше 10% території парку) – може функціонувати інфраструктура, що забезпечує комфортне перебування відвідувачів, але з дотриманням природоохоронних вимог.

- Господарська зона (15-35% площі парку) – охоплює території населених пунктів, комунальних і інфраструктурних об'єктів.

У рамках дослідження проаналізовано доступність та актуальність інформації про площі функціональних зон у 53 НПП України [5]. Виявилось, що лише 19 парків надають чітку інформацію про площу зон на своїх офіційних сайтах, ще 5 парків (Шацький, Кам'янська Січ, Ічнянський, Верховинський, Великий Луг) мають такі дані у відкритих джерелах. 11 парків (Бузький Гард, Голосіївський, Джарилгацький, Кармелюкове Поділля, Кременецькі гори, Нижньодніпровський, Прип'ять-Стохід, Пирятинський, Слобожанський, Ужанський, Черемоський) надали лише картосхеми без конкретних цифр, а для решти 18 парків інформація відсутня взагалі. Отримані результати свідчать про необхідність удосконалення системи подання інформації про функціональні зони НПП. Запровадження єдиного підходу до звітності та забезпечення відкритого доступу до цих даних сприятиме кращому управлінню природоохоронними територіями та підвищенню їх відповідності правовим нормам.

На основі зібраних даних проведено розрахунок нормативних показників площі функціональних зон у кожному НПП, виходячи із їх загальної площі. Після цього для НПП, про зонування території яких є відомості, зроблено співставлення існуючих і нормативних площ. Всі 24 НПП умовно поділено на 6 груп, залежно від відповідності фактичних площ функціональних зон розрахунковим (нормативним) (Рис.1).

Рис.1. Відповідність функціонального зонування НПП нормативам (за відкритими даними)

1 група налічує 6 НПП, площі ФЗ яких є задовільними (Азово-Сиваський, Приазовський, Синьогора, Карпатський, Верховинський, Ічнянський). Серед них Азово-Сиваський є лідером за площею заповідної зони (75,2% від загальної площі парку), Ічнянський є лідером за площею зони регульованої рекреації (75,8 від загальної площі парку), а НПП Синьогора має найближчі до нормативних функціональні зони.

2 група налічує 2 НПП Галицький та Сколівські Бескиди, які мають наближені до задовільних площі функціональних зон. Зонування парку Галицький не можна назвати повністю задовільним через трохи меншу від нормативної площу зони регульованої рекреації (30% замість 35+% від загальної площі парку) та трохи більшу від нормативної площу господарської зони (35,1% замість 15-35% від загальної площі парку). Площі заповідної зони та регульованої рекреації НПП Сколівські Бескиди відповідають нормативним, проте зона стаціонарної рекреації має перевищення (40,9% замість 15-35% від загальної площі парку).

Група 3 характеризується менш наближеними до нормативних площами функціональних зон і налічує 6 парків (Вижницький, Гетьманський, Тузлівські лимани, Цуманська пуца, Королівські Бескиди, Великий Луг). Три з них мають перевищення площ господарської зони (Тузлівські лимани - 46,3%, Цуманська пуца - 69,7%, Великий Луг - 44,6%). НПП Гетьманський вирізняється великою площею зони регульованої рекреації - 80,7% від загальної площі і недостатньою площею заповідної зони - 16,2%. Недостатню площу заповідної зони також має НПП Вижницький - 18,7%, проте зони регульованої рекреації та господарської відповідають нормативним значенням (44,4% та 30,3% відповідно). НПП Королівські Бескиди вирізняється значним перевищенням площі зони стаціонарної рекреації (42,5% замість 10% від загальної площі парку).

Група 4 налічує 3 НПП (Дворічанський, Деснянсько-Старогутський, Святі Гори), зонування яких є далеким від задовільного. У двох парків площі господарської зони перевищують нормативні значення (Дворічанський - 57,2%, Деснянсько-Старогутський - 36,0%). Зона регульованої рекреації Деснянсько-Старогутського НПП є задовільною, а в парку Святі Гори ця зона складає 79,4%. Інші площі функціональних зон цих НПП є меншими від нормативних (заповідна зона Дворічанського - 17,5%, заповідна зона

Деснянсько-Старогутського - 15,7%, Святі Гори - 6,5%, замість 20% від загальної площі парку; площа регульованої рекреації Дворічанський - 23,0% замість 35+%).

5 група – 4 парки (Гомільшанські ліси, Залісся, Подільські Товтри, Ужанський) характеризуються повною невідповідністю фактичних площ зонування нормативним. Усі три парки мають значне перевищення площ господарської зони (Гомільшанські ліси - 75,5%, Залісся – 71,1%, Подільські Товтри – 94,1%, Ужанський – 70,7%) за рахунок інших функціональних зон.

6 група з 4-ох парків (Синевир, Яворівський, Кам'янська Січ, Шацький) не була проаналізована через різницю загальної площі та площі функціональних зон, наданої у відкритих джерелах та на офіційних сайтах.

Нажаль третина НПП України не надають (або не мають) затвердженої схеми організації території із вказаними площами функціональних зон, що ускладнює природокористування і збереження ландшафтного і біорізноманіття в них.

Проведене дослідження показало, що існують певні суперечності між теоретичними підходами до організації зонування територій НПП та практикою їх реалізації. З одного боку, нормативна база передбачає чіткі критерії розподілу територій парків на зони; з іншого боку, у багатьох випадках спостерігається невідповідність реальних площ функціональних зон нормативам, відсутність актуальних даних про зонування, а також недостатній рівень обґрунтування такого поділу. Це створює проблему – суперечливу ситуацію між необхідністю збереження природних комплексів відповідно до затверджених стандартів та фактичною практикою управління територіями НПП. Поряд з тим, не відпрацьовані механізми моніторингу цієї невідповідності. Існуючі суперечності заважають забезпеченню природоохоронного режиму НПП та ефективному рівню управлінської діяльності в цих природоохоронних установах.

Список використаних джерел:

1. Xifa Song, Yuting Wu, Siyu Chen, Le Wang, Diechuan Yang, Wei Zhang, Nan Liu. A framework for functional zoning of national parks based on biocultural diversity assessment / Global Ecology and Conservation Volume 51, June 2024, e02877. URL: <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2024.e02877>.
2. Ferretti-Gallon K., Griggs E., Shrestha A., Wang G. National parks best practices: lessons from a century's worth of national parks management. *Int. J. Geoheritage Parks*, 9 (3). 2021, pp. 335-346, URL: [10.1016/j.ijgeop.2021.05.004](https://doi.org/10.1016/j.ijgeop.2021.05.004)
3. Kosmaryandi N. , Basuni S. , Prasetyo L.B. , Adiwibowo S. New idea for national park zoning system: a synthesis between biodiversity conservation and customary community's tradition. *J. Manaj. Hutan Trop. (J. Trop. For. Manag.)*, 18 (2) (2012), pp. 69-77, URL: [10.7226/jtfm.18.2.69](https://doi.org/10.7226/jtfm.18.2.69)
4. Планування та забудова територій. ДБН Б.2.2-12:2019. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/07/DBN-B22-12-2019.pdf>.
5. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryroдно-zapovidnyy-fond/>.

КУЛЬТУРНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІНИ ГЕОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ У XX–XXI СТ. (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕЙМЕНУВАННЯ МІСТ)

Ярослав МАРИНЯК

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

Abstract. *The article discusses the main cultural and geographical approaches to the study of renaming: critical toponymic, palimpsest, and geoconceptual. The renaming of geographical objects is a complex interdisciplinary problem that has a cultural and geographical dimension. Therefore, given the complex, multifaceted, often contradictory nature of the phenomenon under study, the presence of political, historical, social, and, of course, cultural aspects (both in the anthropological and “branch” sense of the concept of culture), the research methodology is simply obliged to be interdisciplinary. As a component of cultural geography, critical toponymy studies the issues of toponymic politics, that is, the formation of praxeological application of the theory. The transition of politics into cultural anthropology makes it possible to turn decommunization into de-*